KOVÁCS ZSOLT*

„BEATA VIRGO NOSTRA DEÉSIENSIS”.
MÁRIA-KEGYKÉPEK TISZTELETE
A DÉSI FERENCES TEMPLOMBAN**

Kulcsszavak: *barokk kegykép-másolatok (csíksomlyói, kolozsvári, mariazelei, passai, lorettói, częstochowai, kaltenbrunni), Dési ferences rend, Kornis Zsigmond, könnyező ikon, Mária-kultusz*

A barokk korszak művészetének egyik meghatározó jelensége a zarándokhelyeken tisztelt kegyképek kultusza, melynek terjesztésében fontos szerep jutott a különböző technikájú és műfajú másolatoknak is. A korban elterjedt felfogás szerint az isteni kegyelem nyilvánul meg ezeken a képeken, szobrokon keresztül, és imameghallgatások, valamint csodás események történnek közvetítésükkel. A 17–18. századi képkultusz egyik jellegzetes megnyilvánulásként másolatokat készítettek a kegyképekről, melyek elsődleges szerepe az eredeti kegykép felidézése, de a kegyzobormásolatok, más képi műfajoktól eltérően, nemcsak az eredetire emlékeztettek, hanem az eredeti transzcendens erőit is közvetítették, ezért gyakran magukhoz a másolatokhoz is csodás események kötődtek. A barokk kegyképmásolatok általában igyekeztek hűen követni az eredetit úgy méretben, mint formában – sokszor a legapróbb részletekig menően –, a megegyező formák mintegy biztosították az eredeti csodatevő erejének transzlációját.¹

* Kovács Zsolt, dr. (1976), művészettörténész, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelem-Filozófia Kara Magyar Történeti Intézetének adjunktusa. Kutatási területe Erdély késő reneszánsz és barokk művészete, ezen belül főként az emblematikus ábrázolások és grafikai előképek használata a kor erdélyi képzőművészetében, a ferences rend templomainak 18. századi újjáépítése és berendezése. Fontosabb publikációi: *„Effigies ad similitudinem”. A bécsi trinitáriusok kalászos feszületének erdélyi másolatai = Stílusok, művek, mesterek. Erdély művészete 1690–1848 között. Tanulmányok B. Nagy Margit tiszteletére.* Szerk. ORBÁN János. Maros Megyei Múzeum–Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár–Marosvásárhely, 2011. 295–313; *A gyulafehérvári trinitárius templom és rendház egykori berendezése = Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára.* Szerk. Kovács Zsolt–SARKADI NAGY Émese–WEISZ Attila. Erdélyi Múzeum-Egyesület–Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, Kolozsvár, 2011. 197–219; *A kolozsvári Mária-oszlop. Egy középkor-európai emléktípus a 18. századi Erdélyben = Ablakok a múltba.* Szerk. NAGY Róbert–RÜSZ-FOGARASI Enikő. Egyetemi Műhely, Kolozsvár, 2012. 136–160.

** A tanulmány román nyelven megjelent: *„Beata Virgo Nostra Deésiensis”. Despre cultul imaginilor miraculoase ale Maicii Domnului în biserica franciscană din Dej = Studii de istoria artei. Volum omagial dedicat Profesorului Nicolae Sabău.* Coord. Vlad ȚOCA–Bogdan IACOB–KOVÁCS Zsolt–WEISZ Attila. Argonaut, Cluj–Napoca, 2013. 219–248.

1 SERFŐZŐ Szabolcs: *„Vera effigies” – a mariazelei kegyzobor másolatai Magyarországon.* *Ars Hungarica* 33(2005). 2. 257–258. A továbbiakban: SERFŐZŐ 2005.

Az elmúlt két évtizedben a magyarországi művészet- és irodalomtörténeti, illetve néprajzi kutatásokban élénk figyelem követte a képkultusz e sajátos megnyilvánulási formáját,² alapkutatások³ hiányában azonban, a jelenség erdélyi vonatkozásai és emlékei jórészt elkerülték a témával foglalkozók figyelmét. Tanulmányunk a dési ferences kolostor egykori kegyképének és írott forrásokban megjelenő kegykép-másolatainak, valamint a máig fennmaradt emlékeknek a vizsgálatán keresztül szeretné felhívni a figyelmet a barokk képkultusz jelenségének erdélyi változataira. Témaválasztásunkat nem a fennmaradt dési emlékek számottevő volta, hanem a rájuk vonatkozó írott források erdélyi viszonylatban meglepő gazdagsága indokolta.⁴

A TEMPLOM BAROKK KORI BERENDEZÉSE

Az obszerváns ferencesek dési megtelepülésének kezdetei a 18. század elejéig nyúlnak vissza. 1701-ben Apor István kincstartó kért ferences szerzeteseket Désre, a település romos ágostonos kolostorának helyreállíttatását ajánlvá cserébe. A rend előjárósága ezt az ajánlatot nem fogadta el, mert először a ferencesek korábbi templomait szerette volna visszaszerezni.⁵ 1703-ban a kolozsvári születésű Lamprich Imre missziós szerzetes próbálkozott a dési megtelepedéssel, azonban a Rákóczi-szabadságharc eseményei megghiúsították kezdeményezését. Többszöri próbálkozás után Szent Ferenc követőinek végül 1712-ben sikerült megtelepedni-

- 2 SZILÁRDFY Zoltán–TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva: *Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáróhelyekről*. Egyetemi Könyvtár, Bp., 1987; BÁLINT Sándor–BARNA Gábor: *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Szent István Társulat, Bp., 1994; SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek és -szobrok tipológiája és jelentése*. Szent István Társulat, Bp., 2004; *Mariazell és Magyarország. Egy zarándokhely emlékezete*. Szerk. FARBAKY Péter–SERFŐZŐ Szabolcs. Budapest Történeti Múzeum, Bp., 2004; SERFŐZŐ 2005, 257–280; TÜSKÉS Anna: *Adatok id. Lucas Cranach Mariabírf képének kultuszához a 17–18. századi Magyarországon*. Művészettörténeti Értesítő 57(2008), 1. 149–156; SERFŐZŐ Szabolcs: *A sasvári pálos kegyhely története. A zarándoktemplom kialakítása és kegyszobrának kultusza a 18. században*. Balassi, Bp., 2012.
- 3 Néhány kivétel: MIHÁLY Ferenc: *Adatok egy erdélyi kegyszobor és egy kegykép történetéhez = Kép, képmás, kultusz*. Szerk. BARNA Gábor. [Szegedi Tudományegyetem] Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszék, Szeged, 2006. (Szegedi vallási néprajzi könyvtár 16.) 76–91.; *Mária tisztelet Erdélyben. Mária ábrázolások az erdélyi templomokban*. Szerk. MIHÁLY Ferenc. Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, 2010.
- 4 Kutatásunk során a következő, a dési kolostor levéltárában fennmaradt kéziratok köteteket használtuk: *Protocolum Dees ab anno 1713* (a továbbiakban: *Protocolum*), *Historia V. Conventus Deésiensis F.F. Min. Strict. Observantiae S. Franc. Ref. compilata Anno Domini 1781 et continuata sequentibus* (a továbbiakban: *Historia V. Conventus*), *Manuale reverendorum patrum guardianorum Conventus Deésiensis confectum sub guardianatu rev. patris Martini Péterffy anno 1766* (a továbbiakban: *Manuale guardianorum*), *Inventarium erectum anno 1728 4-ta 9-bris pro Residentia Deesiensi Ordinis Fratrum Minorum Ref. Sanctae Patris nostri Francisci tempore fratris Sebastiani Küs* (a továbbiakban: *Inventarium*), *De Patrociniis* (töredék).
- 5 P. BÍRÓ Lőrincz: *A dési szentferencendi kolostor története. 1712–1912*. Szent Bonaventura Könyvnyomda, Kvár, 1912. 8; P. GYÖRGY József: *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*. Szent Bonaventura Könyvnyomda, Cluj, 1930. 192. Minden bizonnyal e felajánlás miatt jelenik meg több helyen is a szakirodalomban az a téves nézet, hogy a ferencesek az egykori ágostonos kolostortemplomot vették át dési letelepedésükkor.

ük Désen. Ekkor Weiner Konrád testvér Hansch Sebestyén, a désaknai sókamara perceptorának támogatásával kezdte el dési tevékenységét. Hansch a dési sókamaraház egyik szobáját engedte át ideiglenesen, majd ugyanazon évben a galgói Rácz Ádám katolikus örökösének adományából jutott a rend a mai kolostor területén egy kisebb telekhez. Itt a következő évben P. Weiner egy sövényházat emeltetett, majd 1715-ben egy Szent Antal tiszteletére szentelt kis oratóriumot építettek mellé.⁶ A kolostor telke egy újabb telekrésszel bővült Kornis Zsigmond gubernátor és Mikes Mihály belső-szolnok vármegyei főispán adományából, akik 1718-ban a Bethlen Elektől csere útján megszerzett ingatlant adományozták a rendnek kolostor építésére. Ugyanebben az évben készült el a kolostor keleti szárnyának földszinti része, Kornis Zsigmond támogatásával. A belső udvart körülzáró kolostoregyüttes mai képeinek kialakítására csupán a század közepén került sor: 1752 és 1755 között Johann Georg Eisenbach szamosújvári pallér felügyeletével építették fel a déli szárnyat, majd szintén az ő közreműködésével készültek el az 1758–1760 közötti időszakban a nyugati és északi szárnyak. Végezetül 1780-ban az alacsonyabb keleti szárnyat ugyanazon mester közreműködésével emelték meg a többi szárny szintjére.⁷

A kolostor keleti szárnyának felépítését követően kezdték el a templom építését. Alapkövét 1726. május 8-án helyezték el, Kornis Zsigmond kormányzó, a rend apostoli szindikusa jelenlétében. Az 1730-ig terjedő időszakban építették fel kezdetben a szentélyt, majd a templom hajóját, a kolostor felől húzódó folyosóval, 1732-ben a nyugati karzat készült el, a következő évben pedig kimeszelték a templomot, és padok kerültek a belsőbe, majd 1734-ben orgonát építettek.⁸

A Pádúai Szent Antal tiszteletére szentelt főoltárt 1735-ben kezdte el készíteni az egy évvel korábban a kolostorba érkezett Heinrich Wassermann harmadrendi asztalos testvér.⁹ 1736-ban ugyanő a szószéket fejezte be.¹⁰ A főoltár hosszú ideig színezetlenül állt, a kifestésére csak 1764-ben került sor Daniel Tódor guberniumi tanácsos 240 forintos támogatásá-

6 P. GYÖRGY József: *i. m.* 193.

7 P. GYÖRGY: *i. m.* 195; P. BÍRÓ: *i. m.* 27–28 (Eisembeitl); *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*. Coord. Adrian Andrei RUSU. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000. 127. A nyugati kolostorszárny építéséhez az ágostonos rendi kolostortemplom közeli romjaiból 19 ölnyi építőanyagot hozatott a ferences rendház előljárója. Lásd *Manuale guardianorum*... 10. A kolostort építő pallér neve Eisenbeitl, Eisenbeitel formában is előfordul (Pl. *De patrociniis* 1752, *Manuale guardianorum*... 9–10), azonban mivel a későbbi említéseknél (pl. *Manuale guardianorum*... 16) következetesen Eisenbachként szerepel, ezt a névvariánst fogadtuk el helyesnek.

8 P. BÍRÓ: *i. m.* 29.

9 *Historia V. Conventus* 1735. Az oltár oromzatának felirata szerint befejezésére mindössze egy évtized múlva került sor. Az oromzat párkányfrízére festett felirat: *ANNO 17 A[d] M[aiorem] D[ei] G[loriam] 46 E[t] S[ancti] A[ntonii]*.

10 *Historia V. Conventus* 1736: *Hoc anno R. F. Henricus Vaszszerman solus et unicus perficit cathedram ita protoc., sed errat cum ipsum appellat firmum ut patet ex eodem protoc.* A következő évben ugyanő rácsot készít a gyóntatószékekhez (*Historia V. Conventus* 1737: *Operatio. R. Fr. Henricus Vaszszerman extruit crates pro communicantibus. Protoc. antiq.*)

val.¹¹ Erre emlékeztetett az adományozónak a főoltárt díszítő címere is.¹² Időközben számos festmény és szobor emelte a templom liturgiai berendezésének fényét. 1744-ben a központi Szent Antal festmény mellett Szent József, a Szűzanya, a Keresztrefeszítés és a két magyar királyszent, László és Imre képei díszítették a főoltárt, több kisebb ábrázolás társaságában, az oltár mellett pedig a Megváltó, Pádúai Szent Antal, egy újabb Mária és a Keresztrefeszítés képet, valamint a Fájdalmas Szűzanya szobrát helyezték el.¹³ Négy év múlva a fentebbieket a rend legjelentősebb szentjeit megjelenítő szobrok sorával (Szent Bonaventura, Toulouse-i Szent Lajos, Sienai Szent Bernát és Kapisztrán Szent János) és jelvényeket valamint kandelábert tartó angyalszobrokkal egészítették ki.¹⁴

A főoltár mellett az 1730–1740-es években három mellékoltárt is felállítottak. A fényes katonai pályát befutó gróf Koháry András József (1694–1757) 1737-ben a Nepomuki Szent János-oltár felállítására tett adományt, majd oltárképet is adományozott hozzá.¹⁵ 1740 táján került sor a Világosító Szent Gergely tiszteletére szentelt mellékoltár emelésére,¹⁶ állítatójáról azonban a források nem emlékeznek meg. A diadalív déli oldalán máig megtalálható oltár titulusa arra utal, hogy patrónusa minden bizonnyal a közeli szamosújvári örmények köréből kerülhetett ki.¹⁷ Az oltár színezését a rendház fizette; erre és a Szent István protomártír oromzati képének elhelyezésére pár évvel később, 1749-ben került sor.¹⁸

- 11 *Protocollum* 1765. Daniel Tódor (1710–1782) a 18. század második felének egyik meghatározó szamosújvári közszereplője, 1738-ban választották főbíróvá, 1762-től udvari tanácsos. Fontos szerepe volt a ferencesek 1742-es szamosújvári megtelepedésében: az általa adományozott telken és az ő támogatásával építették fel kolostorukat.
- 12 A címert napjainkban a kolostor levéltárában őrzik. A volutás levélornamensekkel keretezett kartusban barna háttér előtt a Daniel család címere jelenik meg, két oldalán festett felirattal: *Beneficio Spec[abilis] ac Mag[nifici] // D[omi]ni Theodori Da[niel] S[acr]ae Ce[sare]ae // Ma[ies]t[is] Consil[iarius] / Anno // 1764.*
- 13 *Inventarium* 1744. *Altare majus constat Iconibus: S. Antony 1, S. Josephi 1, B. V. Mariae 1, Crucifixi Jesu 1, S. Ladislai 1, S. Emerici 1, et alys minoribus diversorum Ssrum. Credentia ante altare majus. Imagine SS. Salvatoris 1. B. V. Mariae 1. Crucifixi Jesu 1, et statuam B. V. M. Dolorosae decoloratae, constat huic proxima est imago alia Sancti Antony Paduani 1.*
- 14 Lásd 22. jegyzetben. *Inventarium* 1748.
- 15 *Historia V. Conventus* 1737: *Benefactores. Hoc anno Augustissimus Imperator Carolus 6-tus per Provinciam ipsam orientem versus dimisit militiam ducibus Comite Kohári et Francisco Forgáts, qui mense Julio in Moldaviam concesserunt, ubi postquam inimico macte aliquando pugnatum esset, ut notat P. Leonardus, Excellentissimus Comes Andreas Kohári redux probabilis et quod superstes manserit in gratiarum actionem contulit pro altari S. Joannis Nepomuceni Rh. 100, qui etiam subsequentibus temporibus misit imaginem ejusdem Sancti pro altari cum suis insigniis, seu potius regimine ipsius adumbrato.* Ugyanerről lásd a *De patrociniis* kéziratot is.
- 16 Lásd *Historia V. Conventus* 1740.
- 17 PÁL Emese: *Világosító Szent Gergely ábrázolásai Erdélyben = Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára.* Szerk: KOVÁCS Zsolt–SÁRKADI NAGY Emese–WEISZ Attila. Erdélyi Múzeum–Egyesület–Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, Kvár, 2011. 239–254.
- 18 *Historia V. Conventus* 1749. Mai kinézetét alapjaiban meghatározta az 1880-ban végzett átalakítása, amikor Voith Gergely támogatásával új oltárkép készült. Utóbbira lásd: P. BÍRÓ: *i. m.* 57. Az oltár bal alsó sarkának *Sárdi I. 1880* szignója alapján készítője Sárdi István kolozsvári akadémiai festő személyében azonosítható. Lásd: PÁL: *i. m.* 244–245.

A mellékoltárok sorában a hajó északkeleti sarkában álló Szent Ferenc-oltár következett. Ennek állítására Czíkó Imre 70 forintot adományozott 1742-ben.¹⁹ Joben Lőrinc támogatásával 1748-ban fejezték be ugyanezen oltár színezését, és ugyanő festtette meg Brassóban az oromzat Szent Lőrinc vértanút ábrázoló festményét. Az oltár központi képét Bécsből rendelték, a festményen egykor látszott Kornis és Petki címerek alapján feltételezhetően Kornis Antal és felesége Petki Anna költségén.²⁰ Szintén Bécsben, Franz Anton Luzenthal ezredes támogatásával készült a Szent Ferenc kép alatti Szent Anna festmény is.²¹ A dési ferences templom mellékoltárainak sorát 1765-ben az id. Haller Pálné született Perényi Krisztina által állíttatott Szent Kereszt-oltár, valamint a Kászoni Sándor költségén készült Szent Mihály-oltár zárta.²² Előbbi az egy évvel korábban szintén Perényi Krisztina által alapított Agonia Christi-társulat oltáraként szolgált a számára a templomhajó északi oldalán ugyanakkor épített kápolnában.²³

Az oltárok mellett több különálló festmény és szobor gazdagította a templom belső terét. A festmények sorában külön figyelmet érdemel az a két olajfestmény, amelyeket a környéken működő festők adományoztak a templomnak. Az 1738-as leltár a vércseppekkel borított testű, keresztre feszített Krisztus vászonképét említi, amelyet az elhunyt édesanyja emlékére

19 *Historia V. Conventus 1742: Ara Sancti Francisci. Circa haec tempora dominus Emericus Czíkó obtulit pro Ara Sancti Patri Francisci flor. 70, qua etiam necessario jam strui debuit hoc anno, et ita probabilius factum est, quantum colligere licet ex donationibus Benefactorum et aliis circumstantiis ex protoc. Conventus ediscendis.* Czíkó Imréhez lásd az 54. lábjegyzetet.

20 Kolozsvári kötődéseik miatt valószínűbb az ő megrendelői szerepüket feltételezni (pl. 1744–1746 között ők állíttatják a kolozsvári jezsuita templom előtti Mária-oszlopot), azonban lehetséges megrendelőként nem zárható ki teljes mértékben a Kornis Ferenc és Petki Zsuzsánna házaspár se.

21 *Historia V. Conventus 1748: Sumptibus Illustrissimi domini Laurentii a Joben finitur decoloratio Arae Sancti Patri Francisci, cujus imaginem Vienna procuravit Residentia ut loquitur protocollum, sumptibus propriis, contulisse tamen aliquid videntur vel pro ara vel pro pictura imaginis Comites Petki et Kornis ut patet inspicienti ex insignibus eorum in praedicta imagine expressis. Imaginem S. Laurentii pro contignatione arae superiori curavit Coronae D. Laurentius a Joben. S. Annae ad lystem pro eadem ara locata infra imaginem S. Francisci picta est Viennae ex munificentia Illustrissimi domini Colonelli Francisci Antonii de Lucentab. Funditur campana major Budae, librarum 375, quam etiam ex toto exolvit Residentia flor. 240 et anno sequenti mense Februario affertur. Funditur etiam minor Claudiopoli sumptibus Residentiae. Quatuor statuae videlicet Sancti Bonaventurae, Sancti Ludovici, Sancti Bernardini, Sancti Joannis a Capistrano, duo Angeli insignia tenentes cum novo tabernaculo prodire [!] sumptibus residentiae. Item Angeli candelabra liliata tenentes.* A Szent Ferenc-oltárhoz és a szobrokhoz lásd még: *De patrociniis 1748.* Mai oltárképe a templombelső 1880-as átalakításakor készült Govrik Ferenc költségén. Lásd: P. Bíró: i. m. 57.

22 *Protocollum 1764; P. Bíró: i. m. 56.* Kászoni a déli kolostorszárny építését is támogatta. Erről tanúskodik a szárny földszintjén nyíló félköríves záródású ajtó kókeretének kronosztichonos (1752) felirata. Lásd 77. jegyzet. A Szent Mihály-oltár középképét 1846-ban egy, Henter Anna adományából festett Mária tanítása témájú képpel cserélték le: *Eodem 1846 anno Illustrissima Domina L. B. Martini Rákovszky Generalis Campivigilarum magistri pientissima vidua Anna e Liberis Baronibus Henter in locum imaginis S. Michaelis dracones ad inferos rudentibus detrudentis horrendaeque fulminantes a Magnifico quondam Alexandro Kászoni curatae, nuncve ejus filio M. D. Francisco Kászoni redditae novam S. Annae Adolescentulam Virginem Mariam docentis Iconem pingi curavit.*

23 A dési kolostor levéltárában fennmaradt a társulat albuma is: *Album Confraternitatis Ssmi Salvatoris Dni Nri Jesu Christi Agonizantis erecta ad Aram Sanctae Crucis in Ecclesia Deësiensi Ordinis Fratrum Minorum sub Provincialatu A.R.P. Augustini Raphain Anno MDCCLXIV.*

mondandó miséért adományozott Zakariás örmény festő. Ugyanazon évben a kolozsvári Georg Grassler Assissi Szent Ferenc stigmatizációját ábrázoló festményét adta a templomnak.²⁴ Szintén ferences vonatkozású Boldog Salvatore da Horta ferences szerzetes képe, melyet a Koháry-ezredben szolgáló Zuráfsky kapitány 1736-ban festetett Bécsben.²⁵ Ugyanazon esztendőben az oltárokon és a templombelsőben szereplő ábrázolások mellett a sekrestyében egy Nepomuki Szent János- és egy Feltámadt Krisztus-képet is feljegyeztek.²⁶

„BEATA VIRGO NOSTRA DEÉSIENSIS”

A dési ferences templomhoz kapcsolódik egy csodatevőnek tartott könnyező Mária-kép kultusza is. A szakirodalomban mindeddig ismeretlen kegykép Kornis Zsigmond erdélyi kormányzó vallásosságának egy újabb felszínre került emléke. A dési kolostor feljegyzései szerint a Máriát ábrázoló kegykép feltételezhetően a Belső-Szolnok vármegyei Alsóhágymásról származik, ahol 1703 táján a helyi román templomban könnyezett, ezután pedig Kornis Zsigmond szentbenedeki családi kápolnájába került. A kegyképet a Rákóczi-szabadságharc hadi eseményei elől a mikházai ferences kolostorba menekítették, és ideiglenesen az ottani Szent Anna-oltáron helyezték el. A szabadságharc után, 1712-ben visszavitték Szentbenedekre, a Szent Kereszt-kápolnába. A kegykép kultuszának a dési ferencesekhez kötődő újraélesztése feltételezhetően kapcsolatban van az 1730-as évek végén Erdélyen is végigsöprő nagy pestisjárvánnyal. Nagy valószínűséggel ennek hatására szállították át 1742-ben a dési ferences templomba, ahol kezdetben a főoltáron helyezték el, majd a Világosító Szent Gergely-oltárra került.²⁷ Ugyanazon év június 16-án az alsóhágymási Popa Gábor, az alsókosályi görög-katolikus pap és a környék esperese²⁸ valamint a dési ferences házfőnök előtt számolt be a kép

24 *Inventarium 1738: Imago Crucifixi Salvatoris depicta super telam plurimis sanguineis guttis abundans, oblata est pro 20 sacris absolutis pro defuncta matre Pictoris Zachariae Armeni. Imago Sancti Patri Francisci stigmatum dono oblata est a Georgio Pictore Claudiopolitano.* Ebben az időszakban Georg Grassler az egyetlen György keresztnevű kolozsvári festő, így minden bizonnyal fentebbi adat rá vonatkozik. Életéről: B. NAGY Margit: *Reneszánsz és barokk Erdélyben. Művészettörténeti tanulmányok.* Kriterion, Kvár, 1970. 302.

25 *Historia V. Conventus 1736: ... Spect. D. Capitaneum Surafitzki ex eodem regimine [ti. Koháry], qui effigiem B. Salvatoris ab Horta Viennae pingi curavit, pro qua dedit sex aureos, pro deauratione ejusdem imaginis listae Rh. 30.*

26 *Inventarium 1736: In sacristia [...] Imago S. Joannis Nepomuceni cincta argento 1. [...] Imago Salvatoris Resurgentis 1.*

27 Egy másik feljegyzés szerint ekkor a Szent Ferenc-oltárra helyezték: *Accessit Imago B. V. Mariae sub vitro exposita ad altare S. P. N. Francisci, ab Illustrissimo Domino Sigismundo Kornis.* Lásd: *Inventarium 1742.* A rendház történetének kötetében a kegykép Désre történő átvitelének említése előtt a bejegyzések írója az illető év pestisjárványáról emlékezik meg, ami szintén arra utalhat, hogy a kegykép kultuszának újraélesztése a pestisjárvánnyal lehet összefüggésben.

28 Minden bizonnyal Ioan Szabo alsókosályi görög-katolikus esperes, akit az 1730–1750 közötti időszak forrásaiban többször is említenek. Greta-Monica MIRON: „...poruncește, scoale-te, du-te, propoveduește...”. *Biserica greco-catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697–1782).* Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004. 451–452.

1703 körüli könnyezéséről.²⁹ A fenti adatok mellett a Mária-kép dési tiszteletéről tanúskodnak a különböző *ex votók* elhelyezéséről szóló feljegyzések is. 1748-ban Rácz Péterné négy aranyozott és drágakövekkel díszes rozettát adományozott a kegyképre, egy örmény hölgy pedig egy ezüstkeresztet fia gyógyulásának az emlékére, 1751-ből a galgói Rácz István által adományozott ezüstitláncot említenek a források.³⁰

A kezdetben a Világosító Szent Gergely-oltárra helyezett kegykép számára 1764-ben külön kápolna épült a templom északi oldalán, ifj. Kornis Zsigmond és felesége, Haller Anna támogatásával. 1765 márciusában, a képnek az új kápolnába való áthelyezése előtt, még a régi helyén ismét könnyezni látták a Mária-képet. A kegykép számára ugyanazon megrendelők a kolozsvári Anton Schuchbauerrel készítették el azt az oltárt, amelyre 1765. július 21-én került át a festmény.³¹ Az 1767-ben összeállított leltárban már számos ezüsből készült fogadalmi tárgyatról írnak össze az oltáron,³² melynek egykori kinézetéhez a Mária-kegyképen kívül a rajta, vagy közvetlen közelében elhelyezett további négy, berámázott kép is hozzátartozott.³³ Az erdélyi barokk szobrászat egyik legjelentősebb műhelyéből származó oltárnak³⁴ viszonylag egyszerű a szerkezete: hasáb formájú menzára támaszkodó retabulumát, változatos rokokó ornamensekkel dekorált pilaszterek szegélyezik. A retabulum központi részén plasztikusan kiképzett drapéria emeli ki a kagylódíszes keretbe foglalt Mária-képet. A pilaszterek előtt, volutákkal és medalionnal díszített konzolokra támasztva Mária szüleinek, Szent Annának és Joachimnak a szobrai állnak, a retabulumot pedig ugyancsak rokokó motívumokkal gazdagon díszített oromzat zárja. Ennek közepét fektetett ovális ablak töri át. Széleit három, kerubfejekkel díszített aranyozott felhősor emeli ki, közepén egy kisméretű feszület, az ablak fölött az oltár oromzatát pedig a megrendelő házaspár összetett címere zárja. Szűz Máriának a megváltásban játszott kiemelkedő szerepét nemcsak az oltár ikonográfiai programjának fentebbi figurális elemei dicsőítik, hanem ugyanezt fejezi ki az oromzat két oldalán megjelenő bíborcsiga formájú konzolokra támasztott, kezükben füstölőt lóbáló angyalok jelenléte is. A köz-

29 *Historia V. Conventus... Protocolum. Titulus 7-mum. De Altaribus, Imaginibus, Reliquiis etc. 1-mo. Memorabile de Imagine B. Virginis Mariae translata ex S. Benedicto pie defunctus Pater Aloysius Simonffi sequentia refert.* A könnyezésről szóló beszámolóért lásd tanulmányunk függelékében.

30 *Anno 1748 obtulit domina Rácz Peteriana Imagini Taumaturgae quae in ara Sancti Gregorii sub vitro asservatur quatuor acus ex argento cum suis rosis deauratis et lapidibus. Item easdem imagini voti gratia Armena quaedam ob recuperatam filii sanitatem obtulit crucem argenteam.* Lásd: *De patrociniiis* 1748. Ugyanez a szöveg: *Historia V. Conventus* 1748; *Hoc tempore sepctabilis dominus Stephanus Rätz de Galgó contulit pro Imagine Beatae Matris lachrymosa catenam argenteam constantem ex septem ducturis ... Historia V. Conventus* 1751.

31 Lásd a függelékben közölt forrásban. *Inventarium 1767: Ara Sancti Gregorii. [...] Imago Beatae Virginis est translata ad capellam inferior.*

32 *Inventarium 1767: Ara Beatae Virginis in Capella ab illustrissimo Domino Comite Sigismundo Kornis erecta. Imago Beatae Virginis Mariae celebris in vitro 1. Cor ex argento 2. Statua Beatae Virginis Mariae sine Labe Conceptae ex argento 1. Circulus ex argento in medio imaginem habens 1. Statua muliebrix ex argento 1. Numismata ex argento 2. Acus ex argento cum lapidibus 4. Catenae colli pendulae ex argento 2. Diversi lapides penduli 2. Reliquarium in cristallo pendens 1. Statua argentea puerum repraesentans 1. Crucula argentea 1.*

33 *Inventarium 1769: Imagines in ramis 4.*

34 Nicolae SABĂU: *Der Bildbauer Anton Schuchbauer 1719–1789.* Dacia, Cluj-Napoca, 1979. 37–38, fig. 27; Uő: *Metamorfoze ale barocului transilvan. vol I, Sculptura.* Dacia, Cluj-Napoca, 2002. 152.

ponti ábrázolás kegykép voltát az oltár olyan formai megoldásai, mint a drapériamotívum használata, valamint a festmény felett és a képkereten megjelenő gazdag rokokó díszítés is hangsúlyozza.³⁵ Az oltár szobrászati elemeinek és díszítőrészeinek igényessége nemcsak az arisztokrata megrendelők jelenlétének köszönhető, hanem az igényes kivitelezés minden bizonnyal annak is tulajdonítható, hogy erre az oltárra szándékoztak elhelyezni a dési templom legértékesebb emlékét, a csodatevőként tisztelt kegyképet. Az oltár máig őrzi eredeti kialakítását,³⁶ a kegyképnek azonban az idők folyamán nyoma veszett. A 19. század elején még élénken élt kultusza a helybeliek körében,³⁷ az 1860-as évekből még offerek adományát is feljegyezték,³⁸ a következő évtizedekre azonban jelentősége feledésbe merülhetett. A templom fentebb már említett 1880-as felújításakor került sor a kápolna javítására, feltételezhetően ekkor került a kegykép helyére a ma is látható neoreneszánsz jellegű Mária-ábrázolás.³⁹

A dési könnyező Mária-ikon története egy újabb példával bővíti Kornis Zsigmond kormányzó kegykép-tiszteletének eddig ismert sorozatát. Közülük a legismertebb a Füzesmikoláról 1699-ben Szentbenedekre, majd ezt követően Kolozsvárra vitt, és az 1724-ben a frissen felépített jezsuita templom főoltárán elhelyezett kolozsvári kegykép kultusza.⁴⁰ Szintén közismert a szászsebesi evangélikus templom Mária-szobrának esete, amelyet a szászsebesi templom reneszánsz főoltáráról vitetett át kóródi magánkápolnájába.⁴¹ Kornis ugyanezen tö-

35 A kegyképek megjelenítésének, szcenírozásának legismertebb hasonló erdélyi megoldása a kolozsvári egykori jezsuita templom kegyképének esetében látható, de ugyanaz az eljárás előfordul más barokk emlékeken is, mint például a marosvásárhelyi egykori jezsuita templom főoltárán.

36 Mostani megjelenése a 20. századi átfestések eredménye. Valószínűleg erre a templom 1970-es évekbeli nagyarányú felújítása során került sor, amikor a templombelső stukkódíszítései is készültek.

37 *Manuale guardianorum* 21–22.

38 [1862] *Votumok adatnak a Maria oltárra. Fiscalis Ellenőrné Szőcz. Nina asszonyosság szembetegségben sinlődvén, gyavalulása következtében a Boldog Szűz oltárra adat hála adásul két votumokat ezüstműből, egy szemet ábrázolat [!] és egy kisfiút térdepelve. [...] 1868. Tekintetes Hajnoczy Gyuláné asszonyosság a Mária oltárhoz ajándékozott egy lilla színű oltár takarót és a képre egy cláris gyöngyöt míg ezen utóbbit votum által kicserélteti, tette ezt hálából, hogy fiacskája meggyógyult.* Lásd: *Manuale guardianorum*... 32–33.

39 Ugyanekkor az oltár átfestésére Fogarasy Mihály erdélyi püspök 100 forintot adományozott. Egy újabb javításra 1910 táján is sor kerülhetett, ekkor a Rózsafüzér Társulathoz az oltár javítására szánt adományát jegyezték fel. P. BÍRÓ: *i. m.* 57–58. A neoreneszánsz Mária-ábrázolással megegyező típust találunk a vöröskői Pálffy-kastély várkápolnájának oltárán is.

40 B. NAGY Margit: *Adalékok a mikolai Mária-ikon történetéhez* = *Uő: Stílusok, művek, mesterek. Művészettörténeti tanulmányok.* Kriterion, Kvár, 1977. 24–32; SABÁU, Nicolae: *Icon lachrymans: de la Hodighitria Niculei la Vera Effigies B(eatae) V(irginis) Mariae Flentis Claudiopol[i].* Ars Transilvaniae XVIII(2008). 151–169; SZIKSZAI Mária: *Kegypék az idő sodrában. Egy kolozsvári Hodigitria.* Kőrunk XIX(2008). 2. szám. 63–69; ANA DUMITRAN-HEGEDŰS ENIKŐ-VASILE RUS: *Fecioarele înlăcrimate ale Transilvaniei. Preliminarii la o istorie ilustrată a toleranței religioase.* Altip, Alba Iulia, 2011.

41 B. NAGY Margit: *A kegyes főkormányzó és a műkincsek.* Utunk XXIII(1968) 26. (jún. 28). 8–9; HARALD KRASSER-THEOBALD STREITFELD: *Zur Wiederauffindung der Madonna des Mühlbacher Altars = Studien zur Siebenbürgischen Kunstgeschichte.* Hrsg. Gustav GÜNDISCH et al. Kriterion, Bukarest, 1976. 96–110. Az újabb kutatási eredmények arra utalnak, hogy ennek kultusza másolatok segítségével is terjedt. A szászsebesi Madonna kisméretű másolata állt a gyulafehérvári trinitáriusok alsóvárosi kertészlakának homlokzati fülkéjében. Lásd: KOVÁCS ZSOLT: *A gyulafehérvári trinitárius*

rekvésébe illeszkedik a mára nyomtalanul eltűnt nagysinki középkori Mária-szobor, ez szintén az ő adományából került egykor a kolozsvári ferences templom főoltárára.⁴² A könnyező görögkeleti Mária-ikonok és a szintén csodatevő hírében álló középkori Mária-szobrok mellett Kornis Zsigmond a Habsburg-birodalom közismert kegyképeinek másolataival is igyekezett birtokközpontjai vagy az általa támogatott templomok fényét emelni. 1713-ban a mikházi ferences templom főoltárára a mariazelli kegysszobor másolatát adományozta, és feltételezhetően akkortájt szerezte Bécsből, az ottani trinitárius templom kalászos feszületének másolatát, a később a kolozsvári ferences templom családi temetkezési kápolnájába került ún. Kornis-feszületet, melynek 1731 után jelentős kultusza alakult ki az óvári templomban.⁴³

A dési ferences templomba került könnyező kegykép kultusza a 17–18. század fordulóján megszorodó Mária-könnyezések sorába illeszkedik. Ezek közül a legjelentősebbek a pócsi, a győri, a nagyszombati és a mikolai kegykép könnyezései, azonban ezenkívül hasonló jelenségekkel találkozunk Szentantal, Sajópálfala, Királyfalva, Klátóc és Vodica Mária-képei esetében is. E csodás események értelmezésében három fő szempont szokott érvényesülni. Egyrészt a korban élénk uniós törekvések elősegítését szolgálták. Erre utal, hogy a könnyező képek közül több is görög katolikus település (Klátóc, Mikola, Máriapócs, Sajópálfala) templomában található. Másrészt összefüggésben voltak a törökellenes háborúk eseményeivel, így például a könnyezés után a bécsi Stephansdomban elhelyezett máriapócsi kegyképnek tulajdonították a zentai csatában (1697) a török felett aratott győzelmet, és ezt a török ellen mozgósító szerepet a későbbiekben is megőrizte. Más képtípusokkal együtt a könnyező Mária-képek a felszabadító háborúkat követő járványos megbetegedések elleni oltalomként is szolgáltak. Érdemes továbbá kiemelni, hogy ezek a kegyképek jelentős szerepet játszottak a 18. század elején megélénkülő ellenreformációs törekvések sikerében is.⁴⁴

Erdély esetében a közismert füzesmikolai példa mellett több, a 17–18. század fordulóján könnyezett Mária-kép történetét örökítették meg az írott források. E könnyezések közös jellemzője, hogy kivétel nélkül görögkeleti vagy görög katolikus templomok ikonjaihoz kötődnek, és valamennyi ismert példa Füzesmikola környéki, Belső-Szolnok vármegyei településhez kapcsolódik, ugyanazon jelenségkörbe való tartozásukról árulkodva. A szakirodalomban ismert az alsóilosvai Mária-kép esete, amely először 1717-ben, majd 1729-ben könnyezett az alsóilosvai görög katolikus templomban. A füzesmikolaihoz hasonlóan, a szintén az iklódi Lukács rutén festő által festett ikont,⁴⁵ a könnyezés hírére Kornis Zsigmond kormányzó a

templom és rendház egykori berendezése = *Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára*. Szerk: KOVÁCS Zsolt–SARKADI NAGY Emese–WEISZ Attila. Erdélyi Múzeum-Egyesület–Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, Kolozsvár, 2011. 210.

42 KOVÁCS Zsolt: „*Effigies ad similitudinem*”. *A bécsi trinitáriusok kalászos feszületének erdélyi másolatai = Stílusok, művek, mesterek. Erdély művészete 1690–1848 között. Tanulmányok B. Nagy Margit tiszteletére*. Szerk. ORBÁN János. Maros Megyei Múzeum–Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár–Marosvásárhely, 2011. 304.

43 A mikházi szoborról: Uo. 302; *Mária-tisztelet Erdélyben...* 24; A Kornis-feszülethez lásd: Kovács: i. m. 300–305.

44 BÁLINT–BARNA: i. m. 108.

45 Marius PORUMB: *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania. Sec. XIII–XVIII*. Editura Academiei Române, București, 1998. 180, 208; SABÁU: i. m. 156.

kastélyába, Szentbenedekre vitette.⁴⁶ A könnyezés körülményeiről az egy év elteltével készült tanúvallatás számol be részletesen.⁴⁷

Kornis Zsigmond gyűjtőszenvédélye nem maradt hatás nélkül a környék többi katolikus világi előljárójára körében. Erről tanúskodik Torma Miklós Belső-Szolnok vármegye főispánjának esete, aki Ispánmező görög katolikus templomából a család csicsókeresztúri templomába hozatta és annak főoltárán helyezte el⁴⁸ az Istenszülő dicsőítése témájú képet.⁴⁹ Az ispánmezői ikon szintén 1717-ben könnyezett,⁵⁰ feltételezhetően összefüggésben az ugyanazon évi pusztító tatárbetöréssel, melynek során Torma Miklóst is rabul ejtették a portyázó pogányok. Csicsókeresztúrra kerülésének pontos ideje nem ismert, a főoltárt 1767-ben állította id. Torma János. A napjainkban is a főoltár középképeként megjelenő kegykép díszes keretét Torma Dánielné, báró Dujardin Mária készítette Bécsben, a festményt díszítő korall gyöngyöket a Torma és más nemes családok nőtagjai adományozták.⁵¹

MÁRIA-KEGYKÉPEK MÁSOLATAI A DÉSI TEMPLOMBAN

A Kornis Zsigmond kormányzó közismert Mária-tiszteletéhez is kötődő Mária-ikon kultuszának kiépítése mellett a Szűzanya tiszteletét számos nagy tiszteletnek örvendő erdélyi és közép-európai Mária-kegykép másolata hirdette a dési ferences templomban. Már a templom 1736-os leltárkönyvében több jelentős kegyképmásolat feltűnik, köztük a kolozsvári

46 DUMITRAN–HEGEDŰS–RUS: *i. m.* 123–125.

47 Uo. 384–396.

48 Gyulafehérvári Érseki Levéltár, Canonica Visitatiók, 3 d., 6. k. 147 (Csicsókeresztúr 1765-ös vizi-tációja): *In hac Ecclesia quoad sanctuarium et sacristiam sub fornice, quoad reliquum vero corpus sub tabulato ex asseribus constructo existente, ac honori Sancti Regis Stephani dedicata, invenitur Ara major in cujus summitate est prae-nominati Sancti statua in medio autem Icon Beatae Virginis Mariae in assere picta, de qua traditur: quod in Possessione Ispány-Mező, tempore Spectabilis Domini Nicolai quondam Torma, adtunc supremi comitis Comitatus Szolnok Interioris Lacrymata, et ab eodem huc adducta et collocata sit. In hanc Iconem appensa sunt anathemata sequentia: Corda argentea in quorum uno ex utraque parte est effigies B. V. M. 12. Ubra argentea 3. Oculi argentei 4. Nasus argenteus 1. Dens argenteus 1. Supra caput Iconis corona ex unionibus in medio lapillos auro cinctos habens vulgo medály 1. Supra coronam ordines coralli rubri 2. In collo Iconis catenula aurea affabre facta 1. Infra catenulam cirada ex unionibus parvis in medio lapillum argenteo inclusum continens 1. Hanc ciradam tegunt ordines coralli rubri 3. Ex his ordinibus pendet medale aureum sex lapillos pretiosos continens 1. In pectore Iconis B. Virginis ordo magnorum unionum cum duodecim granatis magnis 1. Ex hoc ordine unionum pendens crucula argentea lapidibus expositi 1. Ordines item unionum parvorum granatis interdistinctorum cum dependentia aurea non nullis lapillis ornata 5. Infra haec omnia sunt ordines corallorum rubrorum 22. In capite Jesuli in sinu Matris existentis similis priori corona 1. Penes coronam hanc pendet annulus aureus 1. In collo Jesuli ordines catenarum argentearum 4. Item alia catena argentea constans ex ordinibus 4. Sertum quoddam in se uniones parvulos complectens 1. A templomról lásd: ENTZ Géza: *A csicsókeresztúri római katolikus templom*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1942 (Erdélyi Tudományos Füzetek 134).*

49 *Mária tisztelet Erdélyben...* 10.

50 DUMITRAN–HEGEDŰS–RUS: *i. m.* 385, 387.

51 KÁDÁR József: *Szolnok–Dobokavármegye monographiája*. II. Dés, 1900. 420; ENTZ: *i. m.* 13; SABÁU: *i. m.* 165–166; *Mária tisztelet Erdélyben...* 10.

kegykép, a passauai Segítő Mária ábrázolásai, vagy a mariazelli kegyszobor másolata,⁵² és ezek sora később is több új emlékekkel bővült.

Közismert a ferences rend szerepe az erdélyi rendtartomány legjelentősebb kegyszobrának, a csíksomlyói Napbaöltözött Asszony kultuszának terjesztésében, ezért nem meglepő, hogy dési főoltáruk oromzati képeként ennek másolatát festették meg. A többi oltárképtől eltérően napjainkban is eredeti állapotában fennmaradt oromzatképet 1748-an rendelte meg Czíkó Imre Bécsben,⁵³ amelynek megfestésénél a bécsi festő minden bizonnyal egy korabeli metszetábrázolást követhetett. A kegyszobor ismert sokszorosított grafikai ábrázolásai közül a somlyói ferences nyomda fennmaradt rézmetszet lemezei sorában az *S.N.* szignójú példányon jelenik meg a dési festmény legközelebbi előképe.⁵⁴ A somlyói kegyszobor 18. századi festett másolatai között ugyanezen típus tűnik fel a kőrispataki⁵⁵ és a csíksomlyói templomokban.

A dési festményen egy nagyméretű földgolyóra helyezett és közepén emberi arccal ábrázolt holdsarlón áll a balján a gyermek Jézust tartó Napbaöltözött Asszony. A sötét háttér előtt frontálisan beállított Szűzanyát e típus jellegzetességei alapján festették: vörös ruhában és sötétkéköpennyel, jobb kezében jogart tartva jelenik meg. Mária fején tiara formájú korona figyelhető meg, körülötte pedig hiányzanak a napsugarak, és mindössze a két alak feje körül formáznak dicsfényt. A csíksomlyói kegykép más ismert másolataival összevetve megállapítható, hogy a dési képet a többen igényesebb kivitelezés jellemzi.

A dési ferences templomban a fentebbi oromzati képen kívül a csíksomlyói kegyszobor tiszteletének más képi példájával is találkozunk: 1748-ban egy azonosítatlan személy adományából készült el a templom számára egy új körmeneti zászló, melynek kék alapja előtt az egyik oldalon a somlyói szobor képe, a másikon pedig Szent Anna ábrázolása volt látható.⁵⁶

52 *Inventarium rerum et supellectilium Residentiae Deesiensis 1736 sub Praesid: Fratris Aloysii Simonffi. In Ecclesia. Imago Sancti Antony Paduani 2. Imago Matris Dolorosae 1. Imago Sanctissimae Matris flentis 1. Imago Sancti Joannis Nepomuceni 1. Imago Sanctissima Matris Passaviensis 1. Imago Beati Salvatoris ab Horta 1. Imagines parvulae hinc inde cum Thesibus variis 36. [...] Cathedra nova 1. [...] Statua Beatae Virginis Cellensis cum vestibis 1. In Sacristia. [...] Imago Sancti Joannis Nepomuceni cincta argento 1. [...] Imago Salvatoris Resurgentis 1.* Lásd: *Inventarium 1736.*

53 *Sumptibus perillustris D. Emerici Czíkó pro flor. 30 pingitur Viennae imago quaedam B. V. Mariae ad formam statucae miraculosae quae in nostra ecclesia Csik Somlyoviensi colitur, in que contignatione superiori Arae Sancti Antony seu majoris residentiae collocatur. Historia V. Conventus 1748.* Ugyanez a *De patrociniis 1748.* töredékben is. Feltételezhetően azonos azzal a csíkmindszenti Czíkó Imrével, aki 1702-ben Székelyudvarhelyen, a következő évben pedig a kolozsvári jezsuitáknál tanult. VARGA Júlia: *A kolozsvári jezsuita gimnázium és akadémia hallgatósága 1641–1773 (1784).* MTA Egyetem-történeti Albizottsága, ELTE Levéltára, Budapest, 2007. 119. Czíkó Imre szerepel a Belső Szolnok vármegyei birtokosok 1745. évi listájában is. Lásd: KÁDÁR: *i. m.* VII. 396. A Czíkó családnak a vármegyében Füzeszentpéteren, Magyarszarvaskenden, Lónapoklostellkén és Magyarderzsén voltak birtokai. Lásd KÁDÁR: *i. m.* III, 284–285, 496, V, 469, VI, 281. 1720-ban Czíkó Pált dési lakosként említik, 1734-ben pedig Czíkó János a dési kolostor gondnoka. P. BÍRÓ: *i. m.* 12–13, 15–17, 66.

54 *A csíksomlyói ferences nyomda és könyvkötő műhely.* Szerk. MUCKENHAUPT Erzsébet. Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2007. kat. IV-2.

55 MIHÁLY: *i. m.* 4. kép.

56 *Historia V. Conventus 1748: Opera etiam et industria cujusdam Benefactoris est erecta Crux vexilli majoris caerulei coloris cum imagine Beatae Virginis Csik Somlyoviensis ex una, ex altera parte Sanctae Annae.* Ugyanezen adat: *De patrociniis 1748.*

A csíksomlyói Szűzanya kultusza mellett természetesen megjelenik a kolozsvári kegykép másolata is Dészett, amelyet a kultusz közkedvelt volta mellett kialakulásának közelsége is indokolt (a kegykép a közeli Füzesmikolán könnyezett 1699-ben). Már a templom legkorábbi részletes leltárában, az 1736-ban összeállított jegyzékben feltűnik, majd a későbbiekben a Szent Ferenc-oltáron említik.⁵⁷ 1742-ben Ambrus Klára harmadrendi nővér díszes koronákat adományozott a kegyképmásolaton megjelenő Mária és Jézus fejére.⁵⁸

Erdély két legjelentősebb Mária-kegyképének másolatai mellett a templombelsőben megtalálhatóak voltak a legismertebb közép-európai kegyképek (Mariazell, Segítő Mária, Loretto, Częstochowa) reprodukciói is. Az írott források tanúsága szerint ezek sorában a legfontosabb szerep a mariazei kegyszobor kultuszának jutott, melynek tisztelete a 18. század elejének törökellenes háborúi közepette különös jelentőséget kapott. A templom és kolostor 1744-es leltára nem kevesebb mint öt, különböző technikával készült másolatát írta össze: két szobor jelenik meg a templomban, ugyanott egy zászlón is említik, de mellettük egy zelli képet jegyeznek fel a kolostorban, egyet pedig a rendház asztalosműhelyében.⁵⁹ Utóbbi két másolat feltételezhetően metszetábrázolás lehetett. A két zelli szobor egyikét 1733. augusztus 2-án Papp Márton adományozta a templomnak,⁶⁰ majd 1736-ban Ambrus Klára harmadrendi nővér készíttetett koronát Mária és a gyermek Jézus fejére.⁶¹ Ugyanezen évben Prinzin Regina egy zöld színű, aranszálakkal hímzett selyemruhát, a rendház előljárója pedig fehér ruhát adományozott erre a szoborra,⁶² amelyet 1744-ben a Nepomuki Szent János-oltáron írtak össze, az 1767-es leltárban pedig szintén ugyanott, üveg alatt, és gyöngyökkel díszített koronával említették.⁶³ A kegyszobor ruházatára vonatkozó adatok arra utalnak, hogy a dési másolatot különböző alkalmakra más-más öltözettel látták el. A zelli kegyképpel és Szent József ábrázolásával díszített zászlót az örmény Karácsonyi Miklós 1744-ben adományozta a templomnak.⁶⁴

A passauai Segítő Mária (Mariahilf) képe először az 1736-os leltárban bukkan fel, az 1741-es inventáriumban azonban már két másolatát említik. 1744-ben az egyik közülük a Szent Ferenc-mellékoltáron szerepelt, a mariazei kegyszobor, egy Immaculata-, a Fájdalmas Szűz és Boldog Salvatore da Horta ferences rendi szerzetes képe, valamint az oltár oldalára rögzített, több kisebb ábrázolás társaságában.⁶⁵

57 *Inventarium* 1744.

58 *Historia V. Conventus* 1742: ... *Dum tertiaria Clara Ambrus conficeret coronam Beatae Virginis Mariae fientis et Jesuli ex gemmis Ecclesiae cum adpertenitiis*. Lásd a *De patrociniis* töredéket is.

59 *Inventarium* 1744.

60 *De patrociniis* 1733: *Item eodem anno et die [ti. 1733. aug. 2.] spectabilis ac perillustris dominus Martinus Papp contulit statuam Beatissimae Mariae Virginis Cellensis cum uno apparatu coloris violacei auro textu*.

61 *Historia V. Conventus* 1736, *De patrociniis* 1736.

62 *De patrociniis* 1736.

63 *Inventarium* 1744; *Inventarium* 1767: *In Statua Beatae Virginis Mariae Cellensis sub vitro. Corona ex margaritis preciosis 1. In capite Jesuli corona ex vilioribus margaritis 1.*

64 *De patrociniis* 1744: *Anno 1744. Dominus Nicolaus Karácsoni donavit ad ecclesiam unum vexillum paratum cum cruce violacei coloris cum imaginibus Beatae Virginis Mariae Cellensis et Sancti Josephi.*

65 *Inventarium* 1736: *Imago SSmae Matris Passaviensis 1.; Inventarium* 1741: *Imago B. V. Passaviensis 2.; Inventarium* 1744: *Altare Sancti Joannis Nepomuceni. Ipsius Sancti 1. Beatae Virginis Cellensis statuam sub rama et vitro habet 1. Imago Immaculatae Conceptae magna 1. Beati Salvatoris de Horta 1.*

A templom egyik zászlóján jelenik meg a környéken kiemelt tiszteletnek örvendő lorettói Mária ábrázolása. A zászlót 1733. augusztus 2-án adományozta a templomnak Placsintár Lukács szamosújvári örmény, Manuságh nevű lánya emlékére,⁶⁶ a zöld alapszínű zászló egyik oldalán a Lorettói Szűz, a másikon pedig Szent József képe volt látható. A lorettói kegysszobor tisztelete szintén a törökellenes háborúk kontextusához kötődik, legjelentősebb erdélyi példái a báró Toroczka János és gróf Kornis Antal támogatásával a kolozsvári ferences templom bejárata mellett 1745-re felépített, valamint az 1760 táján felszentelt szamosújvári, ugyancsak ferences templomhoz csatlakozó, lorettói kápolnák voltak.⁶⁷

A közismert közép-európai kegyképmásolatok sorát a częstochowai Fekete Mária kegyképe ábrázolása egészítette ki. Az 1742-es leltár ezt a másolatot a Világosító Szent Gergely-oltáron írta le megjegyezve, hogy a képet Kis Márton szamosújvári örmény hozta a częstochowai pálos kolostorból.⁶⁸ Jelenlegi ismereteink szerint a częstochowai kegykép erdélyi kultuszának ismert emlékei az örmény közösséghez kötődnek,⁶⁹ ugyanis dési említése mellett a szamosújvári nagytemplom elődjének, a mai épület helyén állt egykori fatemplom mellékoltára a másik példája előfordulásának. Az 1731-es vizitációs jegyzőkönyv tanúsága szerint a szamosújvári templom leckeoldali mellékoltárát a częstochowai Fekete Madonna tiszteletére állították, oltárképét pedig a Mária és a kis Jézus feje fölé helyezett drágakövekkel díszített ezüstkورونا, valamint különböző fogadalmi tárgyak díszítették.⁷⁰ További példák tanúsítják, hogy a 18. század elején az erdélyi örmények körében más lengyelországi Mária-kegyképek is népszerűek voltak. Ebben a tekintetben érdemes megemlíteni a brassói jezsuita templom esetét, ahol 1708-ban, a Rákóczi-szabadságharc eseményei közepette, Verzár Oxendius erdélyi örmény püspök Kamieniec Podolski kegyképe nagyméretű másolatát

Beatae Virginis Mariae Dolorosae 1. Beatae Virginis Mariae Passaviensis 1. et aliae laterales diversae. A Mariahilf magyarországi másolatairól: SZILÁRDFY Zoltán: Kegyeképtípusok a pestisjárványok történetében. A Maria lactans, a Segítő Boldogasszony, Szent Sebestyén, Rókus és Rozália együttes ábrázolásával. In: Uő.: Ikonográfia–kultusztörténet. Képes tanulmányok. Balassi, Budapest, 2003. 195–201; Tüskés: i. m.

66 *De patrociniis 1733: Anno 1733, die 2 Augusti spectabilis ac perillustris dominus Lucas Placsintar obtulit unum vexillum cum Imaginibus Beatae Virginis Mariae Lauretanae et S. Josephi, viridis coloris pro defuncta sua filia Manusagh.*

67 *Mária tisztelet Erdélyben...* 25; A kolozsvárihoz: P. BENEDEK Fidé: „Szűz Mária Háza” Kolozsvárt. *A Lorettói Kápolna emlékezete.* Szent Bonaventura Könyvnyomda, Kolozsvár, 1945. (A kolozsvári ferencesek kétszáz éve. 1745–1945. 1.)

68 *Inventarium 1742: Item Imago Beatae Virginis allata per Dominum Martinum Kis Armenum Szamos Ujvariensem ex Monasterio Poloniae coeleberrimo Cesthicho.*

69 A częstochowai kegykép magyarországi kultuszának terjesztésében a pálosok mellett meghatározó szerepet játszanak a ferencesek és jezsuiták is, ezért Dés esetében nem zárható ki ennek lehetősége sem. Magyarországi ferences templomokban őrzött másolatait lásd: SZILÁRDFY Zoltán: *A pálos rend két kegyképe: a Częstochowai és Sasvári Boldogasszony* = Uő.: *Ikonográfia–kultusztörténet. Képes tanulmányok.* Balassi, Budapest, 2003. 119; Tüskés Anna: *Adatok a częstochowai kegykép kultuszához a 17–18. századi Magyarországon. Cult of the devotional Picture of Our Lady of Częstochowa in 17th–18th-Century Hungary = Barokk.* Magyar különszám/Hungarian Special Number, 2010. Passim.

70 *Erdélyi római katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek és okmányok. I. 1727–1737.* Közzéteszi Kovács András–Kovács Zsolt. Bev. tan. és jegyz. Kovács András. Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, Kolozsvár, 2002. 78.

helyezte el a templom főoltárán.⁷¹ A dési templomhoz visszatérve, szintén a keleti egyház Mária-ábrázolásainak közkedvelt voltáról tanúskodik egy másik 1742-es adat, mely szerint Vajda Gábor a Fájdalmas Szűznek egy Moszkvából származó képét adományozta a templomnak.⁷² E moszkvai ikon mellett több adat szól a Fájdalmas Szűzanya tiszteletéről is: az 1741-es leltár a Fájdalmas Szűz képét említi, majd az 1765- és 1767-es leltárakban a Fájdalmas Szűzanya szobrát írják össze, utóbbi esetében a Szent Kereszt-oltáron. Ez a szobor feltételezhetően azonos azzal a szoborral, amelyet 1742 táján Karácsony Lukács adományozott a templomnak.⁷³

A különböző Mária-kegyképek másolatai mellett természetesen a dési templomban is megjelentek a korszak közkedvelt Szeplőtelen Szűz kultuszának képi emlékei is. 1740-ben az örmény Kovács János adományozott egy Immaculata-képet, majd a következő évben N. Mihály egy másik, ugyanilyen témájú festményt adott a ferenceseknek, amelyet a főoltáron helyeztek el. Szintén a főoltárra került az az ezüstből készített Mária-dombormű, amely 1741-ben Daniel Tódor szamosújvári főbíró bőkezűségéből jutott Désre.⁷⁴

A dési ferencesek Mária-tiszteletének egy másik aspektusáról árulkodik a források azon adata, mely szerint szintén a Szűzanya ábrázolása jelent meg a diadalív záradéka fölötti falfelületen.⁷⁵ Az ismert példák alapján úgy tűnik, hogy a diadalív fölött elhelyezett Mária-képek a ferences templomok jellemzői voltak, ugyanis az írott források és archív felvételek alapján ismert, hogy hasonló ábrázolások díszítették a medgyesi és fogarasi ferences templomok belsét is.

A Mária-tisztelet kegyképmásolatainak feltűnően nagy száma mellett a barokk képkultusz gazdagságáról tanúskodnak a templom leltárainak adatai, amelyek szerint az oltárok fest-

71 [1708] *Festum assumptionis beatae virginis celebrius redditum est duabus cantatis missis, Hungarica et Germanica contione, pontificante sub infula episcopo* [ti. Verzár Oxendius], *qui musicos et candelas exsolvit et poenitentiam multitudini propter promulgatas a missionario pro hoc festo publicari concessas plenarias indulgentias in ara maiore collocata fuit grandis icon beatae virginis, extypon thaumaturgae Camienecensis Podolie*. Lásd: *Historica relatio de initio et progressu missionis Coronensis Societatis Iesu in Transilvania ab anno Domini 1688 usque 1776* = *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*. VII. *Chroniken und Tagebücher*. IV. (1684–1783). Druck Schneider und Feminger, Brassó, 1918. 497. Verzár Oxendius korabeli tevékenységéhez: NAGY Kornél: *Oxendio Virziresco erdélyi örmény unitus püspök kései tevékenysége (1700–1715)*. In: *Gesta VIII*(2009). 27–41.

72 *Inventarium 1742: Item imago Beatae Virginis dolorosae allata ex Moscovia per Dominum Spectabilem Gabrielem Vajda*. Pontosan nem azonosítható az a kegyképmásolat, amelyet Mátyás László és Bilosca Katalin 1743-ban adtak a templomnak: *Inventarium 1743: Dominus Mathias Laszlo et Catharina Bilosca obtulerunt Imaginem Miraculosam Beatae Virginis Mariae fabrefactam*.

73 *Inventarium 1741, 1765, 1767. De patrociniis 1742: Dominus Lukács Kracson* [!] *dedit Ecclesiae imaginem Dolorosae Virginis artificiose elaboratam sub vitro*.

74 *Inventarium 1740: Armenus Ioannes Kovács contulit ecclesiae nostrae pulcrum imaginem Beatissimae Matris Immaculae quae extat in ecclesia 1740 mense septembri; Inventarium 1741: Item Reverendissimus Dominus Michael N. contulit ecclesiae unam imaginem Beatae Virginis Immaculae, quae extat in Ara Sancti Antonii. 1741 13 Juny Spectabilis Dominus Thodras Judex Szamos Ujvariensis curavit ex voto ad Altare Sancti Antonii argenteam imaginem Beatae Virginis*. Daniel Tódorra lásd 12. jegyzet.

75 *Eodem anno [1765] erectum est etiam altare S. Michaelis Archangeli beneficio spectabilis domini regii perceptoris Alexandri Kászoni. Item eodem dealbata ecclesia et effigies Magnae Matris sub fornice superius collocata*. Lásd: *Protocolum*... 1v.

ményein, szobrain kívül a templombelsőben meglepően nagy számban fordultak elő különböző szentképek, köztük feltételezhetően kegyképeket népszerűsítő grafikai lapok is. Az oltárok körül 1736-ban már 39, 1741-ben pedig nem kevesebb, mint 60 darab kisebb képet említettek, köztük az ünnepélyes egyetemi disszertációk védéséhez készült nagyméretű grafikai ábrázolásokkal, úgynevezett tézislapokkal is (*thesibus varys*).⁷⁶

MÁRIA-KEGYKÉPEK MÁSOLATAI A KOLOSTOR MAI GYŰJTEMÉNYÉBEN

A templom liturgikus terének és berendezésének ismétlődő átalakításai, valamint a hívek devóciós szokásainak változásai miatt a 19–20. század folyamán majdnem nyomtalanul eltűnt e Mária-kegyképek másolatainak az írott forrásokban dokumentált gazdag sorozata. Amint azt fentebb is említettük, az egyetlen fennmaradt ilyen jellegű ábrázolás a főoltár oromzatának a somlyói Máriát megjelenítő olajfestménye, ezen kívül azonban csak a kolostorban maradt fenn néhány kegyképmásolat. Annak ellenére, hogy ezeket a másolatokat nem lehet egyértelműen az írott forrásokban említett másolatokkal azonosítani,⁷⁷ és kivitelezésük tekintetében sem tartoznak az erdélyi barokk művészet legsikerültebb emlékei közé, úgy gondoljuk, hogy ezeket is fontos számba venni, mivel egy-egy kegykép jellegzetes típusának egyedi példái Erdélyben, vagy egyedüli emlékként utalnak kevésbé ismert közép-európai kegyképek tiszteletének itteni jelenlétére.

A kolostor gyűjteményében fennmaradt másolatok között két Máriazellhez kötődő festményt, valamint egy szintén ausztriai kegykép, a kaltenbrunni csodatevő Mária-szobor metszetábrázolását találjuk.⁷⁸ A máriazelli másolatok a stájerországi bencés bazilika két kegyképét ábrázolják: az egyik az 1300 táján faragott kisméretű Mária-szobor festett másolata, a másik festmény pedig a kegyhely másik tisztelt kegyképéről, az ún. Schatzkammerbildről, arról a trecentóra jellemző festészeti felfogást mutató festményről készült, amely Nagy Lajos király (1342–1382) adományaként jutott Zellbe, s ma a kincstár oltárán látható.

A kegyszoborról festett olajkép⁷⁹ a mariazelli kegyszobor másolatainak ritkább változatai közé tartozik. Leggyakrabban szobormásolatot faragtak a kegyszoborról, festett másolat készítésére jóval kevesebb alkalommal került sor. A Szűzanya fa trónuson ábrázolt alakját, a gyermek Jézussal a jobb karján, egy félköríves záródású fülkében láthatjuk, alakjukat a fülke

76 Lásd 53. jegyzet. Inventarium 1741: *Imagines parvulae hinc inde cum thesibus varys, in et sine vitro penes Altarum 60.*

77 Nem zárhatjuk ki teljes mértékben annak lehetőségét sem, hogy ezek a képek mindössze a 20. század folyamán kerültek a kolostor gyűjteményébe. Ezt a variánszt azért is érdemes szem előtt tartanunk, mivel a ferences rendnek a kommunista hatalom általi feloszlatása után az erdélyi ferences testvérek egy részét a dési kolostorba internálták.

78 Ezek mellett a kolostor gyűjteményéből említést érdemel a római San Giovanni in Laterano székesegyház Sancta Sanctorumként ismert Krisztus Arcának színezett metszetábrázolása (18. század vége, deszkára ragasztva, 31,5×25 cm), valamint egy Immaculata rézmetszet.

79 Deszka hordozóra függesztett vászonra festett olajkép (31,6×22 cm). A hordozóra való rögzítésmód és a festmény széleinél a rögzítésre használt lécek jelenléte arra utal, hogy jelenlegi, amúgy szintén barokk kori, keretébe utólag került.

sötét háttére is hangsúlyosan kiemeli. A mariazeili kegyszobor hasonló másolatai⁸⁰ alapján feltételezhető, hogy a dési festmény is a 18–19. század fordulójának évtizedeire keltezhető.

A 18. század végére datálható Schatzkammerbild-másolat e mariazeili kegykép kultuszának egyetlen ismert erdélyi példája. A dési festmény⁸¹ az eredeti leegyszerűsített replikája, több, a másolatok zöménél⁸² előforduló részlet hiányzik róla (például elmaradt háttéréből a jellegzetes Anjou-liliomos dekoráció, az eredeti festmény aranyozott keretének részletei, a Szűzanya glóriájának drágakő-sorozata).

A szobor- és festett másolatok mellett, a barokk kor kegykép-kultuszában meghatározó szerepet játszanak a sokszorosított grafikai technikákkal készített változatok. Ezt a jelenséget példázza a dési kolostor gyűjteményében a tiroli Kaltenbrunn templomának Mária-kegyszobrát ábrázoló rézmetszetes lap,⁸³ amely az 1695–1726 között működött Joseph Friedrich Leopold augsburgi műhelyéből származik.⁸⁴

*

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a barokk kori Mária-tisztelethez kötődő képi emlékek sorából a dési ferencesek esetében kiemelkedik az alsóhagymási származású Mária-ikon, egy helyi kegykép kultuszának kiépítésére tett figyelemreméltó kísérlet, amely ugyanakkor Kornis Zsigmond közismert képtiszteletéhez is kötődik. Emellett fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a gazdag forrásadottságnak köszönhetően rekonstruálható a 18. századi templombelső nagyszámú képi ábrázolással ékesített egykori kinézete, melyben a barokk kor szak legjelentősebb erdélyi és közép-európai kegyképmásolatainak viszonylag nagy száma fordul elő, beszédesen tanúskodva egyrészt a Mária-tisztelet képi formáinak meghatározó szerepéről, másrészt a barokk képtisztelet jelentőségéről. Ami a fentebbi képek megrendelőit

80 Legközelebbi analógiája az egri Dobó István Vármúzeum 1800 körülre keltezett olajfestménye. Lásd: SERFŐZŐ 2005, 7. kép.

81 Olajfestmény, vászon (32,9×26,6 cm). Nagyon rossz állapotban maradt fenn, a jobb alsó sarka leszakadt.

82 A Schatzkammerbild barokk másolatainak jellegzetes példáihoz lásd: FARBAKY–SERFŐZŐ: *i. m.* 444–452.

83 Deszkára ragasztott rézmetszet (29,5×18,5 cm). Az ábrázolás azonosítását a kegyszobor alatti, jellegzetesen barokk medalionba írt felirat teszi egyértelművé: *Vera et Miraculosa B.V. / MARIAE Effigies, quae Kaltenbrony / fundatione Austriaca sua exhibe: / tur quotidie ac de: / vote. Ezalatt két német nyelvű felirat jelenik meg, közülük az első szintén a szobor megnevezését szolgálja (Wahrhaftige Abbildung der Wunderthalt[te]n Bildnus Unser Lieben Frauen zu Kaltenbrunn / im Oberrheinthal, unter dem Bistum Brixen in Tyrol. / Ein schönes Gebett zu der Wunderthätigen Mutter Gottes zu Kaltenbrunn um ein seeliges / Ende.), a második egy imádság szövege. A bal alsó sarokban: Cum. Privil. Sac. Caes. Maj.; a jobb alsó sarokban: I. F. Leopold excudit.*

84 A kolostor gyűjteményében fennmaradt Leopold egy másik, a Szeplőtelen Szűzet ábrázoló metszete is. Deszkára ragasztott rézmetszet (29,3×19,7 cm), jelezve és francia nyelvű felirattal. Feltételezhetően egy kötet illusztráció közül származik. Ugyanezen téma a gyűjtemény egy olajképén (105,3×73 cm) is megjelenik. Stilisztikai jellegzetességei alapján a *Macula non est in te* feliratú festményt a 18. század második felére keltezhetjük. A kolostorban fennmaradt kegyképmásolatok sorában meg kell említenünk a kolozsvári kegykép Mária-szobrát is, amely az utóbbi időben került Désre a csákgorbói Haller-kastély kápolnájából. Ez a kegykép kőrszobor-másolatainak egyik ritka példája. Említi: SABÁU: *i. m.* 159; DUMITRAN–HEGEDŰS–RUS: *i. m.* 150.

illeti, érdemes kiemelni, hogy a dési ferencesek támogatói főként a környékbeli birtokosok és a közeli Szamosújvár örmény polgárainak köréből kerültek ki.

FÜGGELÉK

A DÉSI RENDHÁZ PROTOKOLLUMÁNAK FELJEGYZÉSE AZ ALSÓHAGYMÁSI MÁRIA-IKON KÖNNYEZÉSÉRŐL

*Protocollum Dees ab anno 1713.*⁸⁵

Titulus 7-mum. De Altaribus, Imaginibus, Reliquiis etc.

1-mo. Memorabile de Imagine Beatae Virginis Mariae translata ex Sancto Benedicto pie defunctus Pater Aloysius Simonffi⁸⁶ sequentia refert.

Cum hinc inde multa mihi relata fuissent de Beatae Virginis imagine⁸⁷ praefata: instare non destiti apud Dominum Comitem Sigismundum Kornis⁸⁸ pro illa imagine, qui quidem inprimis valde difficilem se monstrabat tam pretioso thesauro privare Ecclesiam suam, deputata enim erat imago haec pro Ecclesia Sanctae Crucis,⁸⁹ quae tandem victus hac ratione, quod Ssmae Matris cultus majus summeret augmentum in nostra ecclesia Deésiensi, Anno 1742 in festo Purificationis⁹⁰ attuli Imaginem in traha, et collocavi ad aram majorem, offerendo SS. Sacrificium in honorem Ssmae Matris solemne.⁹¹ Die 16ta Juny accessit ad me diu jam expectatus Popa Gabor annorum 62 ex Hagymás inferiori, quem praesente popa et Archidiacono districtus Kosáliensis⁹² interrogavi, ut fide sacerdotali fateatur mihi, quid sciat de Lachrymis B. Virginis Imaginis praefatae. Ille tangendo pectus suum fassus est ut sequitur:

Circa annum 1703. Popa Stephan faciendo Lyturgiam circa festa Pentecostalia, dum more solito incensat Imaginem Beatae Virginis, apparebant lacrymae decurrentes ex oculis ambobus (vulgo: a szeme végéből) ubi actu apparet aliquod vestigium, quasi linea detracta, hoc videns moneo Archidiaconum praesente aedituo Petro Takáts; Accipiens Archidiaconus strophium

85 Ugyanezen szöveg jelenik meg átmásolva, néhány apró kiegészítéssel: *Historia V. Conventus Deésiensis 1742*, a következő bevezetéssel: *Hoc anno festo die recurrente B.V. purificationis ditatur Ecclesia nostra imagine thaumaturga B. Virginis Mariae, de qua P. Aloysius Simonffi Praesidens pro tunc Residentiae sequentia refert:*

86 Két alkalommal töltötte be a dési rendház előjárói tisztségét: 1735 és 1739, valamint 1741 és 1742 szeptembere között. Désen halt meg 1742. szeptember 18-án (Lásd: P. BÍRÓ: *i. m.* 50; GYÖRGY: *i. m.* 197). A fentebbi beszámoló a kegykép 1742. évi Désre történő translációja kapcsán készült.

87 A rendház történetében zárójelben megjegyezve: *allata ex S. Benedicto*. Lásd: *Historia V. Conventus Deésiensis 1742*.

88 A rendház történetében zárójelben megjegyezve: *filium superioribus annis mentionati Gubernatoris ejusdem nominis*. Lásd: *Historia V. Conventus Deésiensis 1742*.

89 A rendház történetében megjegyezve: *quae visitur infra castellum separatim penes fenilia comitis*. Lásd: *Historia V. Conventus Deésiensis 1742*.

90 Február 2.

91 Ez után a rendház történetében oldalt beszúrva: *Fassio de lachrymis ejusdem imaginis*. Lásd: *Historia V. Conventus Deésiensis 1742*.

92 Ti. Kosály. A rendtörténetben: *Kasaiensis*.

abtergit lachrymas Imaginis, quae amplius apparere cessarunt. Archidiaconus silentium altum indicit tum mihi, tum Petro Takáts. Qualiter autem devenerit fama haec ad aures Illustrissimi Domini Sigismundi Kornis? ignoro. Paucis evolutis diebus mittit suum expressum dominus Comes, et petit Imaginem ad tempus, et accepta forma promisit se redditurum: pagus per omnia restitit, interim victus Comitis petitionibus consensit pagus posse transferri Imaginem, sed ad restitutionem. Imago mansit apud dominum Comitem, et inchoata est Rebello Rakocziana, nunc ergo translata est Imago Mikházám, et ad altare S. Annae collocata, ubi etiam fuit ad annum 1712. Tunc relata est Imago ad S. Benedictum, et hinc anno 1742 in festo Purificationis Beatae Virginis translata Deésinum publicae venerationi exposita est in altari Sancti Gregorii laterali sub vitro.

Anno 1765 diebus Julii ab illustrissimo domino Comite Sigismundo Kornis erecta est ara in capella ab eodem comite aedificata in honorem Beatae Virginis Mariae, in quam 21 Julii effigies Beatae Virginis Mariae cum omni possibili solemnitate translata est, quae Imago visa est flevisse hoc anno 1765 in Ecclesia nostra pro tunc collocata in ara Sancti Gregorii, persona quae vidit flere Imaginem cum juramento testatur et suum nomen in sequenti folio pro futuro testimonio subscribit, et sigillo roborat.

Notet[!] bene. Zelosus Pr. Guardianus loci, sit sollicitus ex filiali amore erga tantam matrem et pro incremento honoris ejusdem, quae contigerint circa praefatam imaginem Beatae Virginis curet authentice scribi adhunc librum sicuti hic inchoatum est, ne perdantur vetustate temporis, data testimonia, utinam et hactenus facta miracula fuissent authentizata ob cultum uberiorem Virginis.

Boldogságos⁹³ Szűznek képét, melly Deésen P.P. Franciscanusok templomában Chorushoz közelebb lévő kápolnában tiszteltetik láttam sírni 1765. Martiusban. Ezen látásomnak igazságát kész vagyok halálom oráján is hitemmel meg bizonyítani. Sig. Deés, 1765. 19 Septemb.⁹⁴

L.S.

Mp.⁹⁵

capitanissa.

93 Más kézzel írt bejegyzés.

94 A ráütött pecsét miatt olvasata bizonytalan. Más kéz mellé írta: 20 7-bris.

95 Olvashatatlan név.

“BEATA VIRGO NOSTRA DEÉSIENSIS”. ON THE CULT OF MIRACULOUS IMAGES
OF THE VIRGIN MARY IN THE FRANCISCAN CHURCH IN DEJ

Keywords: *baroque copies of miraculous images (Șumuleu, Cluj, Mariazell, Mariahilf from Passau, Loretto, Częstochowa, Kaltenbrunn), Cult of Virgin Mary, Dej, franciscan order, lachrymose icon, Zsigmond Kornis*

The present article aims at stressing the rich and varied phenomenon of the cult of miraculous images in Transylvania through the analysis of archival data and of copies of miraculous depictions of the Virgin Mary preserved in the Franciscan monastery in Dej. I selected as case study the church in Dej not because of the significant number of preserved art works, but rather due to the large number of written sources that allowed us to accurately reconstruct the inventory of the church during the Baroque period.

Among the religious images related to the cult of the Virgin Mary preserved in the Franciscan church from Dej, an icon from the Romanian church in Hășmaș held a special place, which is an interesting case of a local cult created around an image deemed miraculous; the formation of this cult was also linked to governor Zsigmond Kornis (1677–1731) whose passion for collecting miraculous images was well known and mentioned in the older literature. Besides this phenomenon, one must also note that due to the richness of preserved written sources, the Baroque image of the inside of the church can be reconstructed and it included a relatively large number of replicas after the most important miraculous depictions of the Virgin Mary from Transylvania (the icons from Șumuleu Ciuc and Cluj) and Central Europe (Mariazell, Mariahilf, Loretto, Częstochowa). This indicates, on the one hand, the importance of the Virgin Mary's cult and its expression through different visual means, and on the other hand, it stresses the importance of the cult of images, a primordial phenomenon of Baroque religiosity.

„BEATA VIRGO NOSTRA DEÉSIENSIS”. DESPRE CULTUL IMAGINILOR
MIRACULOASE ALE MAICII DOMNULUI ÎN BISERICA FRANCISCANĂ DIN DEJ

Cuvinte-cheie: *copii baroce ale unor imagini miraculoase (cele din Șumuleu, Cluj, Mariazell, Mariahilf de Passau, Loretto, Częstochowa, Kaltenbrunn), cultul Maicii Domnului, Dej, icoană lăcrimată, ordinul franciscan, Zsigmond Kornis*

Studiul nostru își propune ca prin analiza informațiilor arhivistice și a copiilor reprezentând imaginile miraculoase ale Maicii Domnului, păstrate în mănăstirea franciscană din Dej, să atragă atenția asupra bogăției și a caracterului variat al fenomenului cultului imaginilor miraculoase din Transilvania. Alegerea cazului bisericii din Dej nu a fost inspirată de numărul mare al operelor prezervate, ci mai degrabă de bogăția surprinzătoare a izvoarelor scrise, ce a permis o reconstituire fidelă a inventarului bisericii din perioada barocă.

În rândul imaginilor legate de cultul Maicii Domnului din biserica franciscană din Dej un rol important îi revine icoanei provenite din biserica românească de la Hășmaș, care reprezintă un caz interesant de constituire a unui cult local în jurul unei imagini considerate miraculoase, formarea acestui cult fiind legată totodată și de persoana guvernatorului Zsigmond Kornis (1677–1731), a cărui fervoare de a colecționa imagini miraculoase era cunoscută și de literatura mai veche. Alături de acest fenomen remarcăm că, grație bogăției izvoarelor scrise păstrate, se poate reconstitui imaginea barocă a interiorului bisericii, în care erau prezente într-un număr relativ mare replici ale celor mai importante imagini miraculoase ale Transilvaniei (Maica Domnului de la Șumuleu Ciuc și cea din Cluj) și ale Europei Centrale (Mariazell, Mariahilf, Loretto, Częstochowa), exemplificând pe de-o parte importanța cultului Maicii Domnului și a manifestării acestuia prin diferite medii vizuale, iar pe de altă parte și importanța cultului imaginii, un fenomen central al religiozității baroce.

KÉPJEGYZÉK / LIST OF ILLUSTRATIONS / LISTA ILUSTRĂȚIILOR

1. A dési templom belső képe / Interior view of the Franciscan church of Dej / Interiorul bisericii franciscane din Dej
2. A templom főoltára / The main altar of the church / Altarul principal
3. A főoltár oromzati képe / Image on the pediment of the main altar / Pictura frontonului altarului principal cu imaginea Maicii Domnului de la Șumuleu Ciuc
4. A Mária-kápolna Schuchbauer-féle oltára / Altar made by Anton Schuchbauer in the Mary's chapel / Altarul capelei Sf. Fecioare, realizat de Anton Schuchbauer
5. Az oltár megrendelőinek címere / The coat-of arms of the altar's patrons / Blazoanele de alianță ale comanditarilor altarului
6. A mariazelli kegyszobor másolata a dési kolostor gyűjteményében / Copy of the miraculous statue from Mariazell in the collection of the cloister from Dej / Pictură cu reprezentarea statuii Mariei de Mariazell, colecția mănăstirii franciscane, Dej
7. A mariazelli *Schatzkammerbild* másolata a dési kolostor gyűjteményében / Copy of the *Schatzkammerbild* from Mariazell in the collection of the cloister from Dej / Pictură cu reprezentarea Maicii Domnului de Mariazell (*Schatzkammerbild*), colecția mănăstirii franciscane, Dej

KOVÁCS ZSOLT

1

2

3

4

5

6

7